

VÁNDOROK KULTÚRÁK KÖZÖTT¹

Az interkulturalitás mint élmény

Mindenki, aki Bongobongóban él, sárga napszemüveget hord. Ezért természetes, hogy mindennek, amit látnak – az égnek, a fának, az ételeknek – egy kis sárga árnyalata van. Mindig is így volt, és Bongobongo lakosai elég nagy megelégedéssel élnek sárga világukban.

Ebbe a világba megérkezik egy vendég, Adanac lakosa. Mint talán már hallottak róla, minden adanaci kék napszemüveget hord. Amikor reggelente felkelnek, megcsókolják gyönyörű, kék gyerekeiket, és ablakukon kinézve szép, kék réteket, erdőket, és farmokat látnak a tökéletesen kék ég alatt.

Mint kulturálisan érzékeny látogató, az adanaci úgy érzi, hogy az egyetlen dolog, amit tehet, hogy megpróbálja megérteni a világot a bongobongói perspektívából. Beszerez tehát egy sárga napszemüveget és felveszi a saját, kék napszemüvege fölé. Némi megelégedéssel szögezi le: 'Aha! Most már értem. Itt Bongobongóban minden zöld!'²

Az „interkulturalitás” roppant összetett és bonyolult képzet, amely szolgálhat egyszerűen bizonyos szituációk leírására: azokéra, amelyekben kulturálisan különböző résztvevők egymással interakcióba lépnek. Ebben az értelemben egy interkulturális helyzet annyiban különbözik egy multikulturális helyzettől, hogy míg a multikulturalitás a sokféle kultúra *egyúttal* hangsúlyozza (jellemző példaként az amerikai társadalmat szokták felhozni, de természetesen lehetetlen elképzelni, hogy az egymás mellett élő kultúrák egymástól teljesen elszigetelve, egymás mellett élve, de egymásra nem hatva léteznének), addig az interkulturalitás a különböző kulturális csoportoknak az *együttélés*

kapcsolatba lépését, interakcióját jelenti (ilyen például a brazil társadalom).

Azonban az „interkulturális” kifejezés használható normatív kategóriaként is, amely a kulturális sokféleség egyfajta igen konkrét megközelítésére – ideológiájára – utal. Az ebben az értelemben vett interkulturális megközelítés célja, hogy kinyissa a társadalomban élő egyén szemét arra, hogy egy tágabb kontextus része, és hogy e felismerés segítségével képes legyen figyelembe venni a különböző kommunikációs helyzetekben résztvevők kulturális identitását – és ezáltal megértse a saját magát is – valamint, hogy kreatív megoldásokat találjon az identitások és kultúrák sokféleségéből eredő különbözőségek áthidalására.

A következőkben az interkulturális kifejezést mind leíró, mind pedig normatív értelemben fogom használni. Mint azt a fenti példamese is mutatja, amikor valaki a sajátjától eltérő kultúrába csöppen – például egy hosszabb külföldi tartózkodás során – ott mindenképpen kapcsolatba kell kerülnie a helyiekkel, nem maradhat meg saját kis burkában, hiszen valahogyan boldogulnia kell. Persze a külföldi tartózkodáson kívül még nagyon sokféle formában találkozhatunk ugyanezzel az élménnyel. Gondoljunk csak arra, amikor egy új társaságba keveredünk, és kívülállónak érezzük magunkat; vagy amikor új munkahelyre kerülünk, és még nem ismerjük a szabályokat; vagy iskolát váltunk, és az osztályban mi vagyunk azok, akik sohasem értik a vicceket; vagy például vidékről nagyvárosba költözünk, ahol minden olyan nagynak, értelmetlennek és embertelennek tűnik. Ugyanilyen helyzetbe kerül az is, aki nagyvárosból falura, kertvárosból lakótelepre költözik, vagy éppen egykeként beköltözik egy kollégiumba. Mind-mind interkulturális helyzetek ezek: olyan helyzetek, amelyekben a különböző módokon szocializálódott emberek találkoznak egymással – és a másokkal való találkozáson keresztül önmagukkal.

1 Részlet a szerző 2007-ben azonos címen megjelent könyvéből.

2 Forrás: Centre for Intercultural Learning. Elektronikus dokumentum. www.dfait-maeci.gc.ca/cfsi-icse/cil-cai/what_is_intercultural_effectiveness-en.asp?lvl=3 (2007. 06. 23.)

A kulturális különbségek mértéke hatással van arra is, hogyan működünk együtt, s képessé tesz, illetve megakadályoz minket abban, hogy megértsük egymást és hatásosan együtt tudjunk élni, dolgozni. Az úgynevezett interkulturális kompetencia többek között azt jelenti, hogy valaki sikeresen képes boldogulni egy olyan helyzetben, ahol a kulturális különbségek nagyon markánsan vannak jelen. Ha jól belegondolunk, még nagyobb utazásokra, váltásokra sem kell hogy sor kerüljön életünkben ahhoz, hogy szükségét érezzük ennek a kompetenciának. Még saját családunkon belül is különböző kulturális rendszerek, generációk, szakmák és értékek találkoznak, nem is beszélve a tömegközlekedésről, munkahelyünkről, baráti társaságunkról, mindennapi találkozásainkról, a városunkban, országunkban élő különböző eltérő etnikai, kulturális vagy szociális csoportokkal való együttélésünkről. Nem kell tehát külföldre menni ahhoz, hogy interkulturális kompetenciánkat teszteljük, használjuk vagy fejlesszük.

Az interkulturális kompetencia – az Artemiszio Alapítvány meghatározása szerint – képesség arra, hogy úgy boldoguljunk egy kulturálisan heterogén környezetben, hogy eközben megvalósítsuk önmagunkat és együttműködünk másokkal. Ezen kívül képesség arra, hogy sikeresen kommunikáljunk eltérő kulturális háttérrel (tudásokkal, értékekkel, előfeltevésekkel) rendelkező partnerekkel. Az interkulturális kompetencia képesség az önvizsgálatra és a saját kulturális identitásunk vagy identitásaink tudatosítására saját magunkban és másokban, valamint képesség arra is, hogy megértsük az etnocentrizmus, a sztereotípiaképzés, az előítéletek és a diszkrimináció jelenségeit és működési mechanizmusait. Emellett az interkulturális kompetencia képesség arra, hogy megértsük a világban található kulturális sokféleség eredetét és következményeit és hogy a kulturálisan heterogén találkozásokat és interakciókat egyfajta tanulási lehetőségként fogjuk fel. Összefoglalva, az interkulturális kompetencia képesség arra, hogy a kulturális sokféleségből előnyt kovácsoljunk magunk és mások számára, továbbá arra, hogy sikeresen tudjunk részt venni az interkulturális kommunikációs helyzetekben.

A továbbiakban külföldön hosszabb időt eltöltött fiatalok egyedi és egyéni – de ezzel együtt sokszor nagyon is tipikusnak tekinthető – érzelmi, élményei, és értelmezései segítségével rajzolom meg az interkulturális tapasztalat egy konkrét típusának vázát. Ezek az élmények éppen annyira egyéni, amennyire minden ember az őt érő élmé-

nyeket és a vele megtörtént eseményeket a maga egyedi módján éli át. Viszont éppen ennyire általánosíthatóak is: sok ember találja magát szembe ugyanezekkel a helyzetekkel és kérdésekkel, és ad nagyon hasonló válaszokat. Sokéves, a nemzetközi programok szervezésében szerzett tapasztalataim segítségével próbáltam meg összeválogatni a külföldi lét főbb szakaszainak jellegzetes megnyilvánulásait, nehézségeit, örömforrásait: az elindulás, a megérkezés, az idegenség és beilleszkedés és a hazatérés szinte mindenkinél valamilyen formában megjelenő és az elkészített interjúkból markánsan kirajzolódó mozzanatait.

Az emberek nagyon sokféleképpen tapasztalják meg a kulturális adaptáció különböző formáit, amelyek egy része nem feltétlen kapcsolódik egy nemzetközi élményhez. Ebben a könyvben azonban az interkulturális tapasztalatoknak csak egy konkrét típusát – a „külföldön élést” – vizsgálom meg. De még magának az utazásnak (helyváltotásnak, mobilitásnak) is rengeteg oka és formája létezik. Ebben a kötetben a külföldi szakirodalomban angolul „sojourner”-nek vagyis utazónak nevezett emberek csoportjával foglalkozom. Ők azok, akik nem valamilyen (például gazdasági, politikai, kulturális) kényszer hatására hagyják el az országukat, hanem tanulni, önkénteskedni, kutatni vagy egyszerűen kalandvágyból indulnak külföldre: céljuk nem feltétlen az adott kultúrában való végleges letelepedés, oda általában egy meghatározott céllal és meghatározott időtartamra utaznak. Ami megkülönbözteti őket a közel egymillió turistától, akik évente a világban utazgatnak, az, hogy ők az idegen kultúrában sokkal hosszabb időt töltenek el és ezért mindennapi életüket ehhez igazítják – nem pedig fordítva. Noha nem minden megkérdezett interjúalanyt lehet tökéletesen beilleszteni ebbe a meglehetősen képlékeny kategóriába, e könyv nem kíván foglalkozni a nemzetközi migránsok olyan csoportjainak élményeivel, mint például a menedékkérők, a menekültek, az üzletemberek vagy a turisták.

Az interkulturális élmények egyik leglényegesebb eleme az oly sokat emlegetett ún. *kulturális sokk*. Ez a néha már elcsépeletnek tűnő és sokszor túlságosan leegyszerűsített módon használt kifejezés valójában az interkulturalitás egy koncentrált formájára utal. Kulturális sokknak azt az állapotot szokták nevezni, amikor valaki egy számára ismeretlen társadalmi környezetben, kultúrában egyfajta meglepetéssel és idegességgel kevert zavarodottságot érez. A pszichológiában elterjedt ún. kritikus incidens technikát az 1960-as évek óta al-

kalmazzák az interkulturális élmények elemzésére. A kritikus incidensek a kulturális sokk tipikus példái: olyan helyzetek, amelyekben különböző referencia-keretekkel rendelkező emberek találkoznak, ütköznek, ami által a felek gyakran konfliktusba is kerülnek. Éppen a konfliktusok kialakulása miatt nyújtják ezek a helyzetek az interkulturális tanulás lehetőségét. Margalit Cohen-Emerique a kulturális sokkot ön-sokként (angolul: self shock), azaz identitás-sokként írja le.³ Ez kevésbé elvontan azt jelenti, hogy egy-egy kritikus incidens, vagy kulturális sokk-helyzet során az azt átélő úgy érzi, hogy legalapvetőbb értékei kérdőjeleződnek meg, és hogy identitását, értékeit támadás érte. Ezt érzi például egy konzervatív muszlim házaspár, akit egy dán iskola felszólít, hogy az osztállyal együtt engedje el lányát az uszodába, és akik számára teljesen elfogadhatatlan, hogy a lány szinte meztelenül mutatkozzon fiúk előtt. De ugyanezt érzi ebben a helyzetben az osztályfőnök is, aki számára elfogadhatatlan, hogy valaki ilyen nevetségesnek tűnő indokkal ne vegyen részt a kötelező iskolai foglalkozáson. De hasonló a helyzet két sokkal kevésbé távolinak vélt kultúra tagjaival is: Írországból egy francia fiatalokból álló csoportot vacsorázni hívott egy ír társaság, ahova a franciák borral és mindenféle ajándékkal felszerelve érkeztek. Azonban hatalmas megdöbbenésükre az írek hihetetlen rövid idő alatt befalták a vacsorát, és már álltak is fel az asztaltól. A franciáknak szinte még idejük sem volt belekezdeni a vacsorába, amin annyira megsértődtek, hogy dühösen távoztak. Azonban ebben a helyzetben sem volt másról szó, minthogy a franciáknál a vacsora egy társas rítus, amely a beszélgetés fő színtere és hosszasan elnyúlik, míg az íreknél egyszerű étkezés, mely megelőzi a beszélgetésre, társas együttlétre szolgáló esti bulit.

Ezekben a helyzetekben nagyon sokszor minden fél „rosszul” (vagyis nem-együttműködően), destruktívan vagy éppen passzívan reagál, mert foggal-körömmel védi „hadállásait” – vagyis identitása, referencia-kerete alapvető sarokköveit. Egy-egy ilyen szituációban gyakran érezhetjük úgy: nem érdekel minket az oly sokszor hangoztatott tolerancia, elfogadás és nyitottság, mert itt nem a másikról, hanem rólunk van szó – meg kell védenünk önazonosságunkat. Ezért szólnak az interkulturális konfliktusok és maga az interkulturális tanulás is legfőképpen az önmagunkról való tanulásról: a konfliktus bennünk keletkezik,

3 Margalit Cohen-Emerique – Jeanine Hohl: *Quand l'alterité menace l'identité professionnelle*. Agenda Interculturel, Octobre 1999. 4–11.

a „másság”, a „kulturális különbség” nem egy objektív, rajtunk kívül álló, adott dolog, hanem abból születik, amit mi másnak, eltérőnek, furcsának, veszélyesnek látunk – saját magunkra nézve.

A kulturális sokk nem feltétlenül egyszeri szituáció, igen gyakran állandósul és egyfajta állapottá válik. A kulturális sokk tehát lehet sokkal több is, mint egy konkrét kritikus incidens. Egy idegen kultúrában, közösségben való letelepedésnek megvannak a maga jól beazonosítható szakaszai, tipikus nehézségei és örömei. Nagy szakirodalma van a kulturális sokk különböző fázisainak, és a kulturális adaptáció számos modellje létezik. Van, aki szerint például az adaptáció fázisai U-alakban írhatóak le⁴, van, aki szerint inkább hasonlítanak a W-re⁵, és van, aki szerint a J-betű vonalát követik⁶. Ami közös ezekben a modellekben, hogy ezek a szakaszok egyfajta hullámzásként foghatóak fel. A különböző betűalakok is erre utalnak: a külföldi lét különböző szakaszaiban az ember néha fent (azaz nagyon jól, „nyeregben”) érzi magát, néha pedig lezuhan a mélybe (csalódott és visszahúzó-dó). Steven Rhinesmith amerikai kultúrakutató jól ismert modelljében az interkulturális adaptáció nyolc különböző lépcsőfokát különböztette meg azok esetében, akik egy számukra idegen közeghez próbálnak alkalmazkodni. Ezek a következők: *kezdeti aggályok* (amikor az embernek lehetősége nyílik arra, hogy végre külföldre utazzon és mégis felvetődik benne a kérdés, hogy vajon milyen is lesz és érdemes-e ebbe belevágni); *kezdeti lelkesedés* (ez főként a közvetlenül az elindulás előtti és közvetlenül a megérkezés utáni korszak, amikor az utazó az új élmények hatására nagyon feldobott állapotban van); *kezdeti kulturális sokk* (az utazó ekkor találkozik először számára érthetetlen és furcsa dolgokkal, amelyek az újdonság varázsának elmúltával inkább idegesítik, mint kíváncsivá teszik); *felületes alkalmazkodás* (az utazó egyre inkább képes elfogadni a felszínen „más” dolgokat, egyre kevésbé fárasztja a külföldi lét); *szellemi elkülönülés* (ez az utazó kritikus korszaka, amikor gyakran hangoztatja, hogy „bezzeg nálunk ezt nem így csinálják”); *integráció/elfogadás* (ekkor kezdi el az utazó megérteni, elfo-

4 S. Lysgaard: *Adjustment in a foreign society: Norwegian Fulbright grantees visiting the United States*. International Social Science Bulletin (1955) 7. sz. 45–51.

5 J. T. Gullahorn – J. E. Gullahorn: *An Extension of the U-Curve Hypothesis*. Journal of Social Issues, 19. évf. (1963) 3. sz. 33–47.

6 J. Stewart Black – Mark Mendenhall: *The U-Curve Adjustment Hypothesis Revisited: A Review and Theoretical Framework*. Journal of International Business Studies, 22. évf. (1991) 2. sz. 225–247.

gadni a helyi kultúrát olyannak, amilyen, és lassan megtalálni benne saját helyét és szerepeit is); *visszatérő aggályok* (a beilleszkedés után az utazót elkezdte gyötörni a tudat, hogy nem sokára haza kell térnie – éppen akkor, amikor már minden olyan jól megy); *sokk/újra-beilleszkedés* (ez a hazatérés utáni korszak, amikor az utazó úgy érzi, hogy saját kultúrája, régi közössége is kissé idegenként hat számára).⁷

De mit is jelentenek és hogyan jelennek meg az interkulturalitás és a kulturális sokk különböző fázisai ilyenkor az egyes ember számára?⁸

Elindulás

Több interjúalanyom is beszámolt a külföldön tartózkodás különböző, jól meghatározható szakaszairól. Ezek közül az egyik legkifejezőbb a következő leírás:

„Az első néhány nap az első szakasz. Ekkor egy nagyon takaros hasmenésem volt. Nem tudom, hogy miért. Nem ettem semmi olyan kaját. Inkább pszichés eredetű volt. Bár érdekes, hogy nem éreztem semmiféle zavarót, negatívát, vagy feszültséget. És mégis. A második szakasz a beilleszkedés: amikor minden a papírforma szerint zajlik. Elmegyek dolgozni, megismerkedek emberekkel, hazamegyek, kinyitunk egy bort a lakótársakkal, beszélgetünk. A következő szakasz az, amikor nem akarok hazajönni: ez most annyira jó, hogy muszáj megtartani, ahogy van. Ez volt az a szakasz, amikor elkezdtem kint munkát keresni, utánajárni, hogyan lehetnék ott angol tanár. Ez az, amikor nagyon elkezdnek komolyodni a kapcsolatok. Amikor azt mondod, hogy muszáj, hogy ez így megmaradjon. Az utolsó szakasz az utolsó két hónap volt. Hat hónapig voltam kint, és az utolsó kettő alatt volt, amikor már úgy éreztem, hogy amit itt meg kellett tanulnom, azt már megtanultam, akár már mehetnék is haza. Úgyhogy végül is hazajöttem.”

Egy másik országba, kultúrába való „átköltözés” gyakran olyan szakaszokból áll, mintha valaki teljesen újrakezdene az életét: mintha felnőttből visszaváltozna csecsemővé, és egy új helyen, új környezetben újra elkezdene felnőni:

7 Boglár Lajos: *A tükör két oldala*. Budapest, Nyitott Könyv, 2005. 140–142.; Steven Rhinesmith: *Bringing home the world*. New York, Walsh & Co, 1985.

8 Az itt közölt tanulmány alapja az a 2004 őszétől 2007 tavaszáig tartó kutatás, amelynek során harminc magyar és külföldi fiatallal készítettem interjúkat interkulturális élményeikről. Az itt közölt idézetek mind tőlük származnak.

„Mielőtt ideköltöztem, mondtam a barátomnak, hogy olyan, mintha a Holdra készülnék. Jövök Magyarországra, tehát otthon le kellett mondanom a bankszámlámat, felmondtam a munkahelyemen, otthagytam az iskolát, felmondtam a lakásomat. Mindent. Ki kellett takarítanom a lakást, minden bútort el kellett vinnem. Mintha késsel vágták volna el az életemet. Arra gondoltam, hogy fél tízre érkezem majd meg Ferihegyre, és úgy fogom elhagyni a repteret, mint egy újszülött. Rájöttem, hogy új életbe vágtam bele: minden olyan nehézséggel szembe kell majd nézmem, mint ami például a házasság élettel jár együtt, vagy amikor gyereke születik az embernek, vagy új kutyája lesz, új barát-nője, amikor egy új városban, új munkával kezd vadonatúj életet.”

Találkozás a másikkal

Sokan mondják, hogy azért indulnak külföldre, hogy „megismerjék a másik kultúrát”. De a legtöbben nincsenek vele tisztában, hogy mit is jelent valójában ez az oly sokat hangoztatott mondat. Az előzetes várakozásokkal ellentétben a „másik” kultúra megismerése nem feltétlenül annak megszeretését jelenti. A kulturális különbségekkel való szembesülés nagyon sok esetben inkább csalódást, konfliktusokat és nehézségeket jelent. Hiszen a megismerés egy intellektuális törekvés, azonban a kulturális különbségek leginkább fizikai, zsigeri, lelki és érzelmi téren érintik az embert. A kulturális sokk érzése – főként a kezdeti fázisban – leginkább lelki és fizikai szinten jelenik meg:

„Itt másképpen reagálok bizonyos dolgokra, mint otthon. Sokszor meglepődök: most miért érint ez engem ennyire érzékenyen? Otthon ezt nagyvonalúan észre se venném. Itt meg érzem magamon, hogy felfigyelek rá.”

Egyáltalán nem könnyű szembesülni saját reakcióinkkal, amelyeket a kulturális sokk váltott ki belőlünk, és azzal a csalódással, hogy semmi sem olyan, mint „otthon”, semmi sem olyan, mint amilyennek vártuk:

„Az elején olyan rossz volt, hogy azt hittem, marandó lelki károsodás fog érni. Nem értettük, hogy miért éreztük magunkat olyan rosszul. Nem tudtunk rájönni. Megérkeztünk a lakásba, ami nagyon piszkos volt, és azt éreztük, hogy haza akarunk menni. Minden egyszerre csak ránk esett: mi nem ilyet vártunk. A város is talán csalódás volt. Amikor rosszul éreztük magunkat, mindent hibáztattunk.

De már attól is rosszul voltunk, hogy miért nem vagyunk itt boldogok. Nem tudtuk, hogy ez normális-e vagy nem, és magunkat hibáztattuk, hogy miért nem tudjuk jól érezni magunkat. Az elején nagyon sokat aludtam, szinte egész nap. A munkahely is csalódás volt. De volt két szuper napom, amikor úgy éreztem, hogy a helyemen vagyok, és ez után a két nap után már sokkal jobb kedvűen mentem dolgozni, nem lógattam a fejem, hanem néztem, hogy mi van körülöttem, hogy utazom velük [a helyiekkel] a vonaton, hogy közöttük vagyok.”

A fizikai és lelki szinten megjelenő reakciók ellenére szinte bizonyos, hogy ezeket a rossz érzéseket és nehézségeket, amelyeket olyan sokan átélnek, valójában a kulturális különbségek váltják ki: éppen azok a dolgok, amiért az ember odament:

„Az volt a célom, hogy megismerjem Portugáliát. Nem voltam soha dél-európai országban. Ezért volt kihívás. Gondoltam, hogy más lesz a mentalitás. De az elején frusztrált, hogy hangosabbak, és hogy nem pontosak. Nem voltam tudatában, hogy ők tényleg mások. Amikor beszélnek, a gesztusaik mások. Minden furcsa. Mindent meg kell szokni. Az illatok nagyon befolyásolnak. Itt annyira mások az illatok, hogy az elképesztő. És Lisszabon falusias. Otthon széles utcák, magas házak vannak, rendezetten egymás mellett. Itt meg zsúfoltság van. Ez egy kicsit frusztrál. Otthon nem ölelgetjük, csókolgatjuk egymást ismeretlenül. Ők meg jönnek, és puszi-puszi. Tényleg messze van otthonról. Tényleg mások az ételek, tényleg minden más, és ezt nem nagyon realizáltam otthon. Ott még egy ilyen álomvilág volt bennem, hogy majd ott lesz a tenger és minden rendben lesz. Más, amikor turistaként jössz, és más, hogyha tényleg többet élsz közöttük, hogyha közöttük kell lenned.”

Noha a fenti példában az interjúalanyom tudatosan azért ment egy dél-európai országba, hogy „mást” lásson, gyakran még ott is különbségeket talál az ember, ahol nem is számít rá:

„Bennem az élt egy kicsit, hogy Európában ugyanjából ugyanolyanok vagyunk. Nagy vonalakban szinte ugyanazt esszük, ugyanazt isszuk, ugyanakkor kelünk fel, és nem is fordult meg a fejemben, hogy egy belgáról kiderülhet, hogy ő teljesen más-hogy gondolkodik, vagy máshogy él.”

Persze vannak, akik szerint nagyon sok múlik azon, hogy mi magunk mennyire tudatosan pró-

báljuk a különbségeket csupán különbségként, és nem jobb vagy rosszabb dologként látni:

„Az, hogy hogyan érzed magad, leginkább rajtad múlik. Azon, hogy mennyire nehezíted meg a saját helyzetedet. Hogy a dolgokat, még a legkisebbeket is, problémának látod-e: Magyarországon késnek a vonatok, semmi sem automatizált, minden szar, nagyon sok a hajléktalan stb. A kérdés az, hogy ezek neked problémát jelentenek-e, vagy sem.”

Későbbi beilleszkedésünk szempontjából nagyon sok múlik azon, hogyan kezeljük saját érzéseinket, mennyire vagyunk képesek „jelen lenni”, vagy mennyire „fulladunk bele” a kulturális sokk kiváltotta érzésekbe, amelyek sokszor egy nyíltan meg nem fogalmazott honvágyat, a megszokott iránti vágyunkat takarják.

„Hozzáállás kérdése majdnem minden. Az, hogy én optimistán fogom-e fel, vagy hogy úgy fogom-e fel, hogy ez mire akar engem tanítani. Tehát nem egy problémát látok abban a helyzetben, nem hagyom el magam, nem szentségelek, nem hibáztatok másokat, hanem megoldásra törekszem, konszenzusra és kompromisszumra. [Amikor kint voltam Lengyelországban,] folyamatosan jelen volt, hogy ezt műveljem magamban, ezt fejleszem, és odafigyeljek rá. Én úgy gondolom, hogy saját magunkon múlik a legtöbb. Amit kiadunk, azt sokszorosan visszakapjuk kívülről is. Jobban odafigyelnek rád, és nemcsak azért, mert te külföldi vagy, hanem mert érzik ezt a fajta jelenlétet, hogy ott vagy, ott akarsz lenni, kíváncsi vagy, és iszonyatosan dolgozik benned valami megismerési vágy és tettekkészség.”

A nyitottság parancsa – mint a kulturális különbségek feldolgozásának egyik leghatásosabb útja – nagyon sokszor elhangzott az interjúim során. Persze az is változó lehet, hogy ki mit ért nyitottságon:

„Nyitottság kell, és befogadás. Tehát, hogy nem nézel senkit hülyének. Mert nem arra gondolsz, hogy ‘Úristen, ez mit csinál?’ hanem, hogy ‘talán ezt náluk így csinálják’. Ha megvan ez a nyitottság a világra, akkor tanulni is sokkal könnyebb a világról, meg kapcsolatba kerülni más emberekkel.”

A kezdeti kulturális sokkot követően, miután az embernek sikerül túlesnie a fizikai és lelki megrázkódtatáson, általában elkezd megpróbálni megérteni (és elfogadni) azokat a különbségeket, amelyekkel találkozik:

SZIN

„Amerikában a 'friend' [barát] teljesen mást jelent. Azt már korábban is hallottam, hogy ez Amerikában másképpen van, de kint konkrétan megtapasztaltam, hogy nem olyanok a barátságok, mint itt. Lazábbak. Volt ott egy lány, akivel sokat voltam együtt. De én nem mondanám rá, hogy a barátom. Viszont ő mindenkinek úgy mutatott be, mint a barátját, 'my friend'. Magyarországon ez nem így működik: két találkozó után senki se hívja a másikat barátjának. Persze nem tiltakoztam, de így hihetetlen sok barátom lett nagyon gyorsan. Viszont ezek a barátságok nem tartósak. Mégis ebben a formájában fogadtam el

őket, és nem is vártam szoros barátságot. És így nagyon jól működött: nagyon sok embert megismertem, akik barátjuknak hívtak, és a nyakamba ugrottak, amikor megláttak.”

Léteznek bizonyos univerzális kérdések, amelyekre minden kultúra választ keres. És noha a kérdések egyetemesek, a válaszok elképesztően sokfélék lehetnek...⁹

⁹ Az írás további részében szó kerül az idegenségről és beilleszkedésről, a hazatérésről, valamint az interkulturális tanulásról mint egyéni tanulási folyamatról.

autóban megálló
a kocsmában

a várnokiológia
bizonytalanság,
a nőszabályok
szabálytalansága

Sen! Hat meg kelte...
nem voltak ott, és én az
elkeber megpróbáltam. En meg-
perselődtem. "Tinktó oltó"
vagy hogy így ez a nemzet.
Megperselődtem és a csúsz-
tárogó. Szóval az a
körtét. E próbáltam meg-
menteni a kitalált. Mondtam
húri, meg el, meg el, tehát
amíg nem lesz. Mine: Mú